

การวิเคราะห์เจ้าของเรือนในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน เพื่อการปรับปรุงเรือนรูปแบบดั้งเดิม: กรณีศึกษาชุมชนบ้านครัว กรุงเทพมหานคร

Stakeholder Analysis of Traditional House Owners for Community Enterprise-Based Housing Renovation: A Case Study of Ban Khrua, Bangkok

ปิติ วันหวั่ง

ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Piti Wanwang

Department of Housing, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

pitimou5629@gmail.com

รับบทความ 05/03/2569

แก้ไขบทความ 15/05/2569

ยอมรับบทความ 28/05/2569

บทคัดย่อ

ชุมชนบ้านครัวเป็นชุมชนมุสลิมกลางกรุงเทพมหานครที่มีสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมอยู่มาก เรือนดั้งเดิมเป็นหนึ่งในสินทรัพย์ที่มีความสำคัญ ปัจจุบันมีสภาพที่ทรุดโทรม และยังขาดแนวทางการดำเนินการปรับปรุงและซ่อมแซมอย่างเป็นรูปธรรม ชาวชุมชนและภาคีเครือข่ายจึงมีความเห็นพ้องในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงฟื้นฟูเรือนดั้งเดิมและกลุ่มบ้าน การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์เจ้าของเรือนดั้งเดิมในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญที่สุด โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับเจ้าของเรือนกรณีศึกษาจำนวน 5 หลัง และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยแบบจำลองการจัดลำดับความสำคัญของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder salience model) และตารางวิเคราะห์ระดับอำนาจและความสนใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Power/Interest matrix)

ผลการศึกษาพบว่า เจ้าของเรือน 4 ใน 5 มีความต้องการปรับปรุงเรือนเพื่อการอยู่อาศัย และสร้างรายได้ อาทิ ศูนย์การเรียนรู้ การทอผ้าไหมบ้านครัว และร้านอาหาร แต่เผชิญข้อจำกัดด้านงบประมาณและความไม่ต่อเนื่องของการสนับสนุน ผลการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจำแนกเจ้าของเรือนออกเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1) กลุ่มยุทธศาสตร์หลัก (Strategic core) คือ เรือนหลังที่ 4 ซึ่งมีความพร้อมทั้งอำนาจ ความชอบธรรม และความสนใจสูงสุด 2) กลุ่มแนวร่วมเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic allies) ได้แก่ เรือนหลังที่ 2, 3 และ 5 ที่สนับสนุนการรวมกลุ่ม แต่มีข้อกังวลด้านการดำเนินงานและช่วงวัย และ 3) กลุ่มผู้วางรากฐานกลยุทธ์ (Strategic planners) คือ เรือนหลังที่ 1 ที่เน้นการวิเคราะห์ความเสี่ยงและทุนวัฒนธรรม

ผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะให้ใช้เรือนหลังที่ 4 เป็นเรือนต้นแบบ (showcase) เพื่อสร้างความเชื่อมั่น ควบคู่ไปกับการดึงเจ้าของเรือนที่มีบารมีทางสังคมสูงเข้ามาเป็นที่ปรึกษาโครงการเพื่อสร้างการยอมรับ และจัดตั้งกลไกวิสาหกิจชุมชนทำหน้าที่เป็นตัวกลาง (broker) ในการเชื่อมโยงทรัพยากรจากภาคีเครือข่ายภายนอก เพื่อแก้ปัญหาข้อจำกัดด้านเงินทุนและสร้างความยั่งยืนในการอนุรักษ์เรือนดั้งเดิมในย่านประวัติศาสตร์บ้านครัวอย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: วิสาหกิจชุมชน ชุมชนบ้านครัว การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เรือนดั้งเดิม การอนุรักษ์สถาปัตยกรรม

Abstract

The Ban Khrua community is a historic Muslim settlement in central Bangkok rich in cultural assets, with traditional houses being among its most significant heritage. Currently, these structures are deteriorating and lack concrete renovation guidelines. Consequently, community members and stakeholders have reached a consensus to develop a community enterprise to facilitate the restoration of these traditional houses and clusters. This research aims to analyze house owners as the most critical stakeholders using qualitative methodology through in-depth interviews with five case-study owners. Data were analyzed using the Stakeholder Salience Model and the Power/Interest Matrix.

Findings reveal that four out of five owners intend to renovate their houses for residential use and income generation, such as silk weaving learning centers, restaurants, and tourist accommodations, despite facing budget constraints and inconsistent government support. Stakeholder analysis categorizes owners into three groups: 1) Strategic Core (House No. 4), possessing the highest power, legitimacy, and interest; 2) Strategic Allies (Houses No. 2, 3, and 5), who support collective action but have operational and age-related concerns; and 3) Strategic Planners (House No. 1), focusing on risk analysis and cultural capital.

The research suggests utilizing House No. 4 as a showcase to build initial confidence. Simultaneously, it recommends involving socially influential owners as project advisors to foster acceptance and establishing a community enterprise to act as a broker. This entity would connect external resources to address financial constraints and ensure the sustainable, concrete conservation of traditional houses in the historic Ban Khrua district.

Keywords: *community enterprise, Baan Krua community, stakeholder analysis, traditional houses, architectural conservation*

ความเป็นมาและความสำคัญ

ชุมชนบ้านครัวเป็นชุมชนมุสลิมเก่าแก่ในเขตราชเทวี กรุงเทพมหานคร มีพื้นที่กว่า 100 ไร่ แบ่งเป็นบ้านครัวเหนือ บ้านครัวใต้ และบ้านครัวตะวันตก ก่อตั้งขึ้นราว พ.ศ. 2330 ในรัชกาลที่ 1 ภายหลังสงครามเก้าทัพ โดยได้รับพระราชทานที่ดินแก่ชาวมุสลิมเชื้อสายจามเป็นหลัก ร่วมด้วยเชื้อสายเขมรและมลายูปัตตานี เดิมชุมชนมีชื่อว่า “หมู่บ้านอาสาจาม” ก่อนจะเปลี่ยนเป็น “บ้านครัว” ตามวิธีการอพยพแบบยกครัว (กนการณ อินต้าย, 2566)

ด้วยประวัติศาสตร์กว่า 200 ปี ชุมชนบ้านครัวจึงอุดมด้วยสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม ได้แก่ 1) การทอผ้าไหม ซึ่งสืบทอดโดยชาวจามและต่อยอดจนเป็นที่รู้จักในฐานะ “ผ้าไหมบ้านครัว” (ไตรรัตน์ ทรงเผ่า, 2567) 2) อาหารดั้งเดิม ที่สะท้อนความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เช่น เนื้อสะเต๊ะ แกงส้มเขมร และเมี่ยงส้มโอ (ชายน่า ภาววิมล, 2566) และ 3) เรือนดั้งเดิม ซึ่งมีจำนวน 27 หลัง สร้างในช่วงรัชกาลที่ 1-7 มีเอกลักษณ์ด้านการวางแนวเรือน การยกใต้ถุนสูง และการต่อเติมครัวด้านหลัง (ฉัตรดา กาศาสาย, 2567; อภิสิทธิ์ ทองใบ, 2566)

ปัจจุบันสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมเหล่านี้กลับถูกกลืนหายไปตามกาลเวลาและการเปลี่ยนแปลงของเมือง โดยเฉพาะเรือนดั้งเดิมในชุมชนที่มีสภาพที่ทรุดโทรมจากการใช้งาน และการขาดการบำรุงรักษาอย่างเป็นระบบ แม้ที่ผ่านมาการศึกษาของฉัตรดา กาศาสาย (2567) ซึ่งนำเสนอแนวทางการปรับปรุงซ่อมแซมที่ครอบคลุมทั้งมิติด้านสถาปัตยกรรม การประเมินงบประมาณรวมถึงการแสวงหาแหล่งเงินทุนสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน แต่กลับพบว่า แนวทางดังกล่าวยังไม่ถูกนำไปสู่การบังคับใช้อย่างเป็นรูปธรรม

ด้วยเหตุนี้ ชาวชุมชนและภาคีเครือข่ายได้จัดกระบวนการรับฟังความคิดเห็นร่วมกัน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน หน่วยงานภายนอก และคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อพิจารณาแนวทางการขับเคลื่อนโครงการในพื้นที่จริง ซึ่งมีมติเห็นพ้องว่า การจัดตั้งในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน (community enterprise) เป็นกลไกที่มีความเหมาะสมและมีศักยภาพสูงในการบริหารจัดการทรัพยากรและการซ่อมแซมเรือนดั้งเดิม อันจะนำไปสู่การขับเคลื่อนโครงการสู่การปฏิบัติอย่างยั่งยืน

ในการนี้ เจ้าของเรือนดั้งเดิมถือว่าเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักในการดำเนินการ งานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติและการรับรู้บทบาทของเจ้าของเรือน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่จะกำหนดทิศทางและความเป็นไปได้ในการจัดตั้งกลไกวิสาหกิจชุมชน ข้อมูลจากการศึกษานี้จะนำไปต่อยอดในการขับเคลื่อนแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อการปรับปรุง และซ่อมแซมเรือนดั้งเดิมที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนบ้านครัว โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาลักษณะครัวเรือน และความต้องการของเจ้าของเรือนดั้งเดิมในการปรับปรุงเรือนของตน
2. วิเคราะห์เจ้าของเรือนดั้งเดิมในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักต่อแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อการปรับปรุงและซ่อมแซมเรือนดั้งเดิมในชุมชนบ้านครัว
3. วิเคราะห์ข้อดีและข้อจำกัดของเจ้าของเรือนต่อแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อการปรับปรุงเรือนดั้งเดิม

แนวคิดทฤษฎี

แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Analysis) เป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการโครงการที่มีความซับซ้อน โดยเฉพาะโครงการพัฒนาพื้นที่ซึ่งมีผู้เกี่ยวข้องหลายกลุ่ม โดยทฤษฎีความสำคัญของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Salience Theory) ของมิตเชลล์ และคณะ (Mitchell et al.) (1997) เสนอแนวทางการจัดลำดับความสำคัญผ่านคุณสมบัติ 3 ประการ ได้แก่ อำนาจ (power) ความชอบธรรม (legitimacy) และความเร่งด่วน (urgency) กรอบแนวคิดนี้จะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถจำแนกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียออกเป็น 7 กลุ่มตาม เริ่มจากกลุ่มที่มีความสำคัญสูงสุดคือ 1) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักที่มีบทบาทชี้ขาด (Definitive stakeholder) ซึ่งมีคุณสมบัติครบทั้ง 3 ประการ รองลงมาคือกลุ่มที่มีคุณสมบัติ 2 ใน 3 ประการ ได้แก่ 2) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มที่มีความสำคัญมาก (Dominant stakeholder) ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอำนาจและความชอบธรรม 3) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มที่อาจก่อให้เกิด

ความเสี่ยง (Dangerous stakeholder) เป็นกลุ่มที่มีอำนาจและความเร่งด่วน และกลุ่ม 4) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มที่มีความสำคัญปานกลาง (Dependent stakeholder) เป็นกลุ่มที่มีความชอบธรรมและความเร่งด่วน สำหรับกลุ่มที่มีความสำคัญน้อยคือ กลุ่มที่มีคุณสมบัติเพียงประการเดียว ได้แก่ 5) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีอำนาจแฝง (Dormant stakeholder) เป็นกลุ่มที่มีอำนาจ 6) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีความสำคัญน้อย (Discretionary stakeholder) เป็นกลุ่มที่มีความชอบธรรม และ 7) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีความต้องการเร่งด่วน (Demanding stakeholder) เป็นกลุ่มที่มีความเร่งด่วน ซึ่งการระบุกลุ่มเหล่านี้อย่างชัดเจนจะช่วยให้สามารถกำหนดทิศทางการปฏิสัมพันธ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ การกำหนดกลยุทธ์ในการสื่อสารยังสามารถพิจารณาผ่านตารางวิเคราะห์ระดับอำนาจและความสนใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตามแนวคิดของอีเดนและแอคเคอร์แมน (Eden and Ackermann) (1998) เป็นเครื่องมือที่ช่วยแบ่งกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตามระดับของอำนาจและความสนใจต่อโครงการออกเป็น 4 กลุ่มหลัก คือ 1) ผู้เล่นหลัก (Key players) เป็นกลุ่มที่มีทั้งอำนาจและความสนใจในระดับสูง จำเป็นต้องได้รับการดึงเข้ามามีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด 2) กลุ่มที่ควรให้ความสำคัญ (Keep satisfied) มีอำนาจสูงแต่ความสนใจต่ำ ต้องรักษาความพึงพอใจและป้องกันอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้น 3) กลุ่มที่ควรให้ข้อมูล (Keep informed) มีความสนใจสูงแต่ขาดอำนาจ และ 4) กลุ่มที่มีความสำคัญน้อย (Minimal effort) มีระดับอำนาจและความสนใจต่ำสุด ใช้เพียงการสื่อสารทั่วไปและการติดตามความเคลื่อนไหวตามความเหมาะสม ทั้งนี้ การบูรณาการทั้งสองแนวคิดนี้เข้าด้วยกัน จึงช่วยให้การวิเคราะห์เจ้าของเรื่องดั้งเดิมในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีความลุ่มลึกและครอบคลุมทั้งมิติของสิทธิทางกฎหมาย อิทธิพลทางสังคม และเจตจำนงส่วนบุคคลที่มีต่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน (Community Enterprise Concept) เป็นกลไกในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนผ่านการพึ่งพาตนเองและการจัดการทรัพยากร ตามนิยามของ พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 (2548) วิสาหกิจชุมชนหมายถึง กิจการของชุมชนที่เกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรืออื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกัน และรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลในรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และการพึ่งพาตนเองของครอบครัว และชุมชน หัวใจสำคัญของวิสาหกิจชุมชนจึงไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการแสวงหากำไรสูงสุดเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการสร้างความสมดุลระหว่างผลตอบแทนทางเศรษฐกิจกับการรักษาฐานทรัพยากรและทุนทางสังคมของชุมชน

ในมิติของการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม วิสาหกิจชุมชนทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการแปลงทุนทางวัฒนธรรม ให้กลายเป็นทุนทางเศรษฐกิจ ผ่านกระบวนการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินทรัพย์ที่มีอยู่เดิม เช่น สถาปัตยกรรมดั้งเดิม หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น การดำเนินงานในลักษณะนี้สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยืดหยุ่นและการมีส่วนร่วม ซึ่งต้องอาศัยการจัด โครงสร้างการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับบริบทสังคมของแต่ละพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในย่านประวัติศาสตร์ที่มีความหลากหลาย วิสาหกิจชุมชนจะทำหน้าที่เป็นกลไกกลางในการรวบรวมทรัพยากรและกระจายผลประโยชน์กลับคืนสู่สมาชิก โดยความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนขึ้นอยู่กับ การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายในชุมชน พร้อมไปกับการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของเมืองในมิติต่าง ๆ ได้อย่างมั่นคง

ระเบียบวิธีวิจัย

บทความฉบับนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) มุ่งศึกษามิติทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์และการปรับปรุงเรือนดั้งเดิมในชุมชนบ้านครัว วิธีการศึกษาประกอบด้วย การศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การลงพื้นที่ และการสัมภาษณ์เชิงลึก

เกณฑ์การคัดเลือกกรณีศึกษา มีเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่และเรือนดั้งเดิมกรณีศึกษาผ่านกระบวนการคัดกรอง 3 ขั้นตอน ดังนี้

การระบุพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ (Strategic area identification) จากการประชุมร่วมกับภาคีเครือข่าย ได้กำหนดพื้นที่เป้าหมายบริเวณบ้านครัวเหนือ โดยมีสะพานข้ามคลองแสนแสบเป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างพิพิธภัณฑ์บ้านไทยจิมนท์ และร้านบ้านดาหลา บาย อังคณา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงในการพัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และวิสาหกิจชุมชน

การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายเบื้องต้น (Preliminary selection) จากการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลประกอบกับงานวิจัยของฉัตรดา กาศาสัย (2567) พบว่า ในพื้นที่ดังกล่าวมีเรือนดั้งเดิมที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม และเรือนที่เป็นแหล่งทอผ้าไหมหลังสุดท้ายในชุมชน รวมเป็นทั้งสิ้น 7 หลัง

การเข้าถึงข้อมูลและการตัดสินใจเลือกกรณีศึกษา (Final selection) ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาเฉพาะเรือนดั้งเดิมที่เจ้าของเรือนมีความยินยอม และพร้อมให้ความร่วมมือในการประเมินตนเอง รวมจำนวนทั้งสิ้น 5 หลัง ซึ่งถือเป็นตัวแทนที่มีนัยสำคัญ (key informants) ในการวิเคราะห์พลวัตของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่เป้าหมาย

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจ้าของเรือนดั้งเดิมทั้ง 5 หลัง และสรุปลักษณะครัวเรือน และความต้องการของเจ้าของเรือนดั้งเดิม รวมไปถึงวิเคราะห์ข้อดีและข้อจำกัดของแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อการปรับปรุงเรือนดั้งเดิม

การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยใช้เครื่องมือในการวิเคราะห์ 2 รูปแบบ ประกอบด้วย 1) แบบจำลองการจัดลำดับความสำคัญของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อวิเคราะห์ระดับความสำคัญผ่านคุณสมบัติ 3 ประการ ได้แก่ อำนาจ ความชอบธรรม และความเร่งด่วน โดยกำหนดเกณฑ์การมีคุณสมบัติที่คะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 3.51 ขึ้นไป ตามเกณฑ์ของมิตเชลล์ และคณะ (Mitchell et al.) (1997) และ 2) ตารางวิเคราะห์ระดับอำนาจและความสนใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อวิเคราะห์ระดับความสำคัญผ่านคุณสมบัติ 2 ด้าน ได้แก่ อำนาจ และความสนใจ มาพล็อตลงบนแผนภาพพิภพคาลา โดยใช้จุดตัดแกนที่ 3.00 (Likert, 1932) โดยแต่ละคุณสมบัติมีคะแนนเต็ม 5 คะแนน

ผลการศึกษา

ลักษณะครัวเรือนและความต้องการของเจ้าของเรือนดั้งเดิม

เรือนหลังที่ 1 มีอายุมากกว่า 100 ปี และได้ส่งต่อมรดกรุ่นสู่รุ่น ส่งผลให้เอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมและคุณค่าทางวัฒนธรรมยังอยู่ครบถ้วน (ฉัตรดา กาศาสัย, 2567) ทั้งนี้ สภาพโดยรวมมีความทรุดโทรมโดยรอบค่อนข้างมาก แผ่นไม้มีสภาพเก่าตามกาลเวลารวมไปถึงมีการโค้งงอของไม้เนื่องจากการรับแรงกดเป็นเวลานาน ทั้งนี้ ในอดีตเรือนหลังดังกล่าวถูกใช้เป็นพื้นที่สำหรับทอผ้าไหม ซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมของครอบครัว แต่ปัจจุบันเรือนไม่ได้ถูกใช้งาน และถูกปิดไว้เพื่อรักษาสภาพ

เจ้าของเรือนหลังที่ 1 เป็นข้าราชการเกษียณ ทำให้มีรายได้ที่สม่ำเสมอ แต่ไม่เพียงพอในการซ่อมแซมเรือนจึงยังไม่มีความต้องการในการปรับปรุงและซ่อมแซมเรือนดั้งเดิมอย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากมีมุมมองว่า ปัจจุบันชุมชนบ้านครัวไม่มีทุนทรัพย์ทางวัฒนธรรมเหมือนในอดีต จึงเป็นเรื่องยากในการก่อตั้งวิสาหกิจชุมชนขึ้น

ต่อมา เรือนหลังที่ 2 ก่อสร้างในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนที่มีการสืบทอดมามากกว่า 100 ปี กระเบื้องหลังคามีการแตกและหายไปบางส่วน แผ่นไม้ของชั้นสองมีสภาพเก่า ชิ้นส่วนของหน้าต่างหลุดหายไปบางส่วน โดยพื้นที่ดังกล่าวมีไว้สำหรับเก็บของเก่าที่ตกทอดจากบรรพบุรุษ ส่วนชั้นล่างได้รับการปรับปรุงแล้วทำให้มีสภาพที่ใหม่กว่า และสามารถใช้งานได้ตามปกติ

โดยเจ้าของเรือนประกอบอาชีพรับจ้างส่งของเป็นรายได้หลัก ทำให้มีรายได้ที่ไม่แน่นอน นอกจากนี้ ยังแบ่งเวลาบางส่วนมาทำงานเพื่อสังคมร่วมกับคณะทำงานของกรมการมรดก ทั้งนี้ เจ้าของเรือนมีความต้องการในการปรับปรุงและซ่อมแซมเรือน และนำเรือนของตนมาสร้างรายได้เพิ่มเพื่อเลี้ยงชีพ อาทิ การปรับปรุงเป็นร้านอาหาร แต่เนื่องจากเคยมีประสบการณ์การทำธุรกิจที่ไม่ประสบความสำเร็จจากภาวะอุปสงค์ในตลาดมีความจำกัด ทำให้เจ้าของเรือนยังไม่มีแผนที่ชัดเจนในการประกอบธุรกิจอีกครั้ง

เรือนหลังที่ 3 ก่อสร้างในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ระหว่าง พ.ศ. 2411-2453 ลักษณะทางกายภาพของเรือนสะท้อนถึงวิถีชีวิตของข้าราชการในอดีต เช่น ขนาดของตัวเรือน และการจัดผังห้องนอน เป็นต้น (ฉัตรดา กาศาสัย, 2567) กระเบื้องหลังคาแตกและหลุดหายบางส่วน ชั้นสองมีการเสื่อมสภาพตามการใช้งาน ไม้ฉลุมีสีซีดจาง แต่ยังอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ รวากั้นระเบียงมีบางส่วนที่เสียหาย แต่ส่วนใหญ่มีความทรุดโทรมตามกาลเวลา พื้นด้านหน้าตัวเรือนที่เป็นร้านค้ามีแผ่นไม้ที่มีการผุพังและทรุดตัว

เนื่องจากเจ้าของเรือนหลังที่ 3 มีการประกอบธุรกิจขายอาหารและเครื่องดื่ม จึงต้องการปรับปรุงเรือน โดยมองว่า อยากปรับปรุงบริเวณร้านค้าให้มีความมั่นคงและเพิ่มเติมที่นั่งรับประทานอาหาร 1-2 โต๊ะ เพื่อให้ลูกค้านั่งรับประทานในร้านได้ นอกจากนี้ ยังมีแผนในการปรับปรุงบริเวณชั้น 2 ให้เป็นที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว เพื่อหวังสร้างรายได้เพิ่มเติม อย่างไรก็ตาม ด้วยงบประมาณในการปรับปรุงที่สูงเกินกว่าความสามารถของเจ้าของเรือน ประกอบกับการค้าที่ยังคงเน้นคนในชุมชนเป็นหลัก ส่งผลให้เผชิญข้อจำกัดด้านเงินออมเนื่องจากรายรับและรายจ่ายพอดีกับการครองชีพวันต่อวัน ทำให้ยังไม่สามารถดำเนินการปรับปรุงเรือนได้ตามแผน

เรือนหลังที่ 4 มีอายุมากกว่า 60 ปี ก่อสร้างหลังจากที่ครอบครัวได้มอบเรือนไม้ดั้งเดิมให้กับคุณจิม ทอมป์สัน โดยที่ผ่านมามีถูกใช้เป็นพื้นที่สำหรับทอผ้าไหม ถึงแม้ปัจจุบันกำลังการผลิตจะลดลงไปมาก แต่ยังคงมีการสืบทอดการทอผ้าไหมบ้านครัว โดยใช้พื้นที่ชั้นล่างของเรือนเพื่อเป็นพื้นที่ในการทำงาน แต่พื้นที่บริเวณชั้น 2 ยังไม่ถูกใช้งาน ส่งผลให้ความเสื่อมโทรมจากการขาดการดูแลที่ต่อเนื่อง แต่ยังคงอยู่ในสภาพที่สามารถบูรณะเพื่อใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์ได้

เจ้าของเรือนมีแหล่งรายได้จากสองทางคือ การผลิตผ้าไหมบ้านครัวส่งขาย และรายได้หุ้นในบริษัทจิม ทอมป์สัน ที่มีการถือหุ้นไว้ตั้งแต่ในอดีต ส่งผลต่อภาพลักษณ์ที่ดีและความมั่นคงของรายได้ โดยเจ้าของเรือนมีความต้องการในการปรับปรุงเรือน และมีแผนที่ค่อนข้างชัดเจนในการปรับปรุงและซ่อมแซมเรือน ซึ่งวางแผนปรับการใช้งานพื้นที่บริเวณชั้น 2 เพื่อทำเป็นศูนย์เรียนรู้การทอผ้าไหมบ้านครัวสำหรับนักท่องเที่ยวและผู้ที่มีความสนใจ

สุดท้ายคือ เรือนหลังที่ 5 มีอายุมากกว่า 50 ปี ในอดีตถูกใช้เป็นพื้นที่สำหรับทอผ้าเพื่อส่งขาย ก่อนจะมีการแบ่งที่ดินให้กับทายาท และสืบทอดต่อมายังเจ้าของเรือนปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม พบว่า ผนังไม้ฝั่งซ้ายของเรือนและผ้ามีการผุพัง โดยมีบางส่วนที่ได้รับการซ่อมแซมแล้ว และมีส่วนที่ยังรอการซ่อมแซม แต่สภาพโดยรวมยังสามารถใช้งานได้ปกติ

ทั้งนี้ เจ้าของเรือนมีรายได้จากห้องเช่ารายเดือนประมาณเดือนละ 7,500 บาท ซึ่งถือว่าเพียงพอต่อการดำรงชีพ แต่ไม่เพียงพอต่อการปรับปรุงและซ่อมแซมในคราวเดียว ดังนั้นที่ผ่านมาเจ้าของเรือนจึงมุ่งเน้นการซ่อมแซมในส่วนที่มีความจำเป็นเท่านั้น อย่างไรก็ตาม เจ้าของเรือนมีความต้องการในการปรับปรุงและซ่อมแซมเรือนเพื่อการอยู่อาศัยเป็นหลัก แต่ก็มีคามสนใจหากเรือนของตนสามารถหารายได้เสริม โดยหวังส่งต่อรายได้ให้ทายาทหรือคนในครอบครัว แต่ยังไม่มีการวางแผน หรือมองหาโอกาสอย่างเป็นรูปธรรม

ตาราง 1 สรุปลักษณะครัวเรือน และความต้องการของเจ้าของเรือนดั้งเดิม

เรือนดั้งเดิม	ภาพประกอบ	อายุ/ช่วงเวลาที่ก่อสร้าง	สภาพของเรือน	สถานะของเจ้าของ	ความต้องการของเจ้าของ
เรือนหลังที่ 1		อายุมากกว่า 100 ปี	- ผนังไม่มีสภาพเก่าและสีซีดจาง - ผนังไม้โค้งงอ	- ข้าราชการเกษียณ - รายได้มั่นคง แต่ไม่พอในการซ่อมแซม	ไม่มีความต้องการในการปรับปรุงและซ่อมแซมเรือน
เรือนหลังที่ 2		สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5	- หลังคาเสียหาย - ผนังไม่มีสภาพเก่า - หน้าต่างหลุดหาย	- อาชีพรับจ้าง - รายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพเท่านั้น	มีความต้องการนำเรือนมาปรับปรุงเพื่อสร้างรายได้
เรือนหลังที่ 3		สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5	- หลังคาเสียหาย - ราวกันระเบียงมีบางส่วนที่เสียหาย	- ประกอบธุรกิจ - รายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพเท่านั้น	มีความต้องการนำเรือนมาปรับปรุงเพื่อสร้างรายได้
เรือนหลังที่ 4		อายุมากกว่า 60 ปี	- พื้นที่บริเวณชั้น 2 มีความเสื่อมโทรมตามกาลเวลา	- ประกอบธุรกิจ - มีรายได้ที่มั่นคงและมีทุนทรัพย์	มีความต้องการนำเรือนมาปรับปรุงเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชน
เรือนหลังที่ 5		อายุมากกว่า 50 ปี	- ผนังไม้ฝั่งซ้ายของเรือนและผ้ามีการผุพัง	- รายได้จากห้องเช่ารายเดือน - รายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพเท่านั้น	มีความต้องการนำเรือนมาปรับปรุงเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย

ที่มา : วิเคราะห์โดย ผู้วิจัย

การประเมินเจ้าของเรือนในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประกอบด้วยคุณสมบัติ 4 ประการ คือ อำนาจ ความชอบธรรม ความเร่งด่วน และความสนใจ ตามแนวคิดของมิตเชลล์ และคณะ (Mitchell et al.) (1997) และอีเดนและแอคเคอร์แมน (Eden และ Ackermann) (1998) ที่ระบุไว้ในส่วนของการทบทวนวรรณกรรม ถือเป็นคุณสมบัติที่สามารถใช้ในการกำหนดบทบาท (functional roles) ที่เหมาะสม ซึ่งนำไปสู่การวางกลไกการบริหาร และแผนปฏิบัติการ (action plan) ที่สอดคล้องกับศักยภาพและแรงจูงใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละกลุ่มในการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน

โดยแต่ละคุณสมบัติมีคะแนนเต็ม 5 คะแนน ดังที่กล่าวข้างต้นในส่วนของระเบียบวิธีวิจัย โดยสามารถแบ่งการประเมินออกเป็น 3 ส่วน คือ ก) การประเมินตนเอง ทำให้ทั้งมุมมองที่เจ้าของเรือนมองตนเองว่า มีคุณสมบัติเป็นอย่างไร ข) การประเมินโดยเจ้าของเรือนท่านอื่น ทำให้เห็นมุมมองของเจ้าของเรือนอีก 4 ท่าน และ ค) การประเมินโดยเจ้าของเรือนรวม ทำให้เห็นว่า เจ้าของเรือนทุกท่านเห็นร่วมกันอย่างไร โดยมีรายละเอียดดังนี้ (ตาราง 1)

ตาราง 2 สรุปการประเมินผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

เรือนดั้งเดิม	คุณสมบัติ	การประเมินตนเอง (ก)	การประเมินโดยเจ้าของเรือนท่านอื่น (ข)	การประเมินโดยเจ้าของเรือนรวม (ค)
เรือนหลังที่ 1	อำนาจ (Power)	4	3.17	3.33
	ความชอบธรรม (Legitimacy)	5	3.75	4
	ความเร่งด่วน (Urgency)	1.5	2.5	2.3
	ความสนใจ (Interest)	2.5	2.38	2.4
	คะแนนเฉลี่ยรวม	3.25	2.95	3.01
เรือนหลังที่ 2	อำนาจ (Power)	4	2.75	3
	ความชอบธรรม (Legitimacy)	5	3.63	3.9
	ความเร่งด่วน (Urgency)	2.5	3.75	3.5
	ความสนใจ (Interest)	5	3.38	3.7
	คะแนนเฉลี่ยรวม	4.13	3.38	3.53
เรือนหลังที่ 3	อำนาจ (Power)	3	3.08	3.07
	ความชอบธรรม (Legitimacy)	5	5	5
	ความเร่งด่วน (Urgency)	5	4	4.2
	ความสนใจ (Interest)	3	3.38	3.3
	คะแนนเฉลี่ยรวม	4	3.87	3.89
เรือนหลังที่ 4	อำนาจ (Power)	4.33	3.92	4
	ความชอบธรรม (Legitimacy)	5	5	5
	ความเร่งด่วน (Urgency)	2	3.75	3.4
	ความสนใจ (Interest)	3.5	4	3.9
	คะแนนเฉลี่ยรวม	3.71	4.17	4.08
เรือนหลังที่ 5	อำนาจ (Power)	3.33	3.67	3.6
	ความชอบธรรม (Legitimacy)	5	4.75	4.8
	ความเร่งด่วน (Urgency)	2	2.75	2.6
	ความสนใจ (Interest)	4	2.63	2.9
	คะแนนเฉลี่ยรวม	3.58	3.5	3.48

ที่มา : วิเคราะห์โดย ผู้วิจัย

ผลการศึกษาพบว่า คะแนนการประเมินตามเกณฑ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของเจ้าของเรือนทั้ง 5 หลัง มีคะแนนเฉลี่ยรวมค่อนข้างสูง อยู่ระหว่าง 3.01–4.08 คะแนน โดยเมื่อเรียงตามลำดับเจ้าของเรือนที่มีคะแนนเฉลี่ยรวมสูงสุดไปยังผู้มีคะแนนต่ำสุด มีรายละเอียดดังนี้

เรือนหลังที่ 4 มีคะแนนเฉลี่ยรวมสูงที่สุด อยู่ที่ 4.08 คะแนน หากพิจารณารายคุณสมบัติ พบว่า เป็นผู้มีคะแนนด้านอำนาจมากที่สุด โดยมีคะแนนรวมอยู่ที่ 4 คะแนน อยู่ในระดับสูง อีกทั้งยังเป็นผู้ที่มีคะแนนประเมินด้านความสนใจมากที่สุด อยู่ที่ 3.9 คะแนน อยู่ในระดับกลางค่อนข้างสูง ทั้งนี้ จากการประเมินตนเองในด้านความเร่งด่วน ถือว่าอยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากมองว่าเรือนของตนยังอยู่สภาพที่สามารถใช้งานได้ และไม่มีความจำเป็นเร่งด่วนในการรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

เรือนหลังที่ 3 ได้คะแนนเฉลี่ยรวมรองลงมา อยู่ที่ 3.89 คะแนน มีความเด่นชัดในด้านความเร่งด่วน โดยมีคะแนนประเมินโดยเจ้าของเรือนรวมอยู่ที่ 4.2 คะแนน ซึ่งถือว่า อยู่ในระดับสูง สอดคล้องกับที่เจ้าของเรือนมองว่า ตนมีคุณสมบัติด้านความเร่งด่วนในระดับสูงที่สุด คือ 5 คะแนน โดยมองว่า เรือนของตนมีสภาพความทรุดโทรมในหลายจุด และยังคงขาดงบประมาณในการซ่อมแซม จึงต้องการการสนับสนุนอย่างเร่งด่วน

เรือนหลังที่ 2 แม้จะมีคะแนนเฉลี่ยรวมมากเป็นอันดับสาม คือ 3.53 คะแนน แต่เป็นเรือนที่มีอำนาจน้อยที่สุด โดยมีคะแนนประเมินรวมอยู่ที่ 3 คะแนน ทั้งนี้ เมื่อเปรียบเทียบระหว่างการประเมินตนเอง และการประเมินโดยเจ้าของเรือนรวม พบว่า มีความแตกต่างกันอยู่ที่ 4 และ 2.75 ตามลำดับ เนื่องจาก เจ้าของเรือนอีกสี่ท่านมีความเห็นว่า อำนาจการตัดสินใจภายในเรือนยังมีความคลุมเครือ โดยเรือนหลังนี้เป็นของมารดาเจ้าของเรือน ทำให้อาจต้องคำนึงถึงการอนุญาตจากมารดาเสียก่อน ซึ่งส่งผลต่อคุณสมบัติด้านความชอบธรรมเช่นกัน คะแนนจึงมีความแตกต่างกันอยู่ที่ 5 และ 3.63 คะแนน ตามลำดับ

เรือนหลังที่ 5 ได้คะแนนเฉลี่ยรวมอยู่ที่ 3.48 คะแนน และเป็นเรือนที่มีอำนาจ รองจากเรือนหลังที่ 4 มีคะแนนประเมินโดยเจ้าของเรือนรวมอยู่ที่ 3.6 คะแนน ซึ่งอยู่ในระดับกลางค่อนข้างสูง มีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่า เจ้าของเรือนหลังนี้เป็นผู้ใหญ่ที่คนในชุมชนให้ความเคารพ แต่อาจยังไม่สามารถชักจูงคนในชุมชนได้ นอกจากนี้ หากพิจารณาในด้านความสนใจ พบว่า คะแนนที่เจ้าของเรือนประเมินตนเอง และคะแนนที่ประเมินโดยเจ้าของเรือนอีกสี่ท่าน มีความแตกต่างกันอยู่ที่ 4 และ 2.63 คะแนนตามลำดับ เนื่องจากมีความเห็นส่วนใหญ่ว่า เจ้าของเรือนหลังดังกล่าวมีอายุที่มากแล้ว อาจไม่สนใจเข้าร่วมเป็นคณะทำงานหลัก ส่งผลให้คะแนนในส่วนนี้อยู่ในระดับน้อย

เรือนหลังที่ 1 ได้คะแนนเฉลี่ยรวมน้อยที่สุดอยู่ที่ 3.01 คะแนน อีกทั้งมีคะแนนด้านความเร่งด่วนและความสนใจในระดับต่ำ เช่นกันอยู่ที่ 2.3 และ 2.4 ตามลำดับ เนื่องจากเจ้าของเรือนยังไม่มี ความสนใจที่จะปรับปรุงและซ่อมแซมเรือน โดยเจ้าของเรือนอีกสี่ท่านก็ทราบถึงเจตนา จึงได้มีความเห็นไปในทิศทางเดียวกัน นอกจากนี้ ในด้านความชอบธรรม ด้วยเหตุที่ยังไม่มีการปรับปรุงและซ่อมแซมเรือน ทำให้มีความเห็นบางส่วนว่า สิทธิการดูแลเรือนยังไม่เป็นที่ตกลงกัน จึงทำให้คะแนนการประเมินตนเอง และการประเมินโดยเจ้าของเรือนอีกสี่ท่านมีความแตกต่างกัน โดยมีคะแนนอยู่ที่ 5 และ 3.75 ตามลำดับ

ข้อดีและข้อจำกัดของเจ้าของเรือนต่อแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน จากการสัมภาษณ์เจ้าของเรือนทั้ง 5 หลัง แสดงให้เห็นจุดยืนเชิงกลยุทธ์ (strategic positions) และความคาดหวังที่มีต่อโครงการ (Freeman et al., 2010) ซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญในการเป็นข้อมูลประกอบการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน โดยเมื่อพิจารณาจากประเด็นสำคัญ ได้แก่ ระดับความเต็มใจในการอุทิศทรัพยากรส่วนบุคคล ประสบการณ์ในอดีต และการตระหนักถึงความเสี่ยง (risk perception) จึงสามารถแบ่งกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียออกเป็น 3 กลุ่ม โดยมีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มสนับสนุนเชิงรุกและพร้อมขับเคลื่อน (Active Supporters & Drivers) เป็นกลุ่มที่มีความเห็นเชิงบวกต่อการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน โดยมองว่า เป็นกลไกที่จะสร้างประโยชน์ทั้งในระดับส่วนบุคคลและส่วนรวม อีกทั้งยังมีความพร้อมที่จะนำทรัพยากรส่วนบุคคลมาเป็นจุดขายหลักของชุมชน ประกอบด้วย เรือนหลังที่ 4 เนื่องจากมองว่า ชุมชนบ้านครัวสามารถพัฒนาไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมใจกลางเมือง จึงมีความตั้งใจที่จะผลักดันให้เรือนของตนเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมบ้านครัว เพื่อเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวที่สนใจได้เข้ามาทัศนศึกษา และเรียนรู้วิธีการทอผ้าแบบดั้งเดิม

กลุ่มสนับสนุนเชิงบวกแต่มีข้อกังวลเชิงปฏิบัติ (Positive Supporters with Operational Concerns)

ประกอบด้วยเรือนหลังที่ 2, 3 และ 5 มีทัศนคติที่ดีต่อการรวมกลุ่มและมองเห็นผลประโยชน์ร่วมกัน แต่มีความกังวลในรายละเอียดการดำเนินงาน เช่น ความต่อเนื่องของโครงการ งบประมาณสนับสนุน และข้อจำกัดด้านวัย เป็นต้น โดยพิจารณาจากประสบการณ์เชิงลบในอดีตที่การประสานงานหรือการร้องขอความช่วยเหลือไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ไม่ได้รับการตอบสนองเท่าที่ควร

กลุ่มตรวจสอบเชิงวิพากษ์และประเมินความเสี่ยง (Critical Challengers & Risk Assessors)

เป็นกลุ่มที่มีมุมมองเชิงวิพากษ์ โดยให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์จุดอ่อนของชุมชนบ้านครัว คือ การลดถอยของทุนวัฒนธรรม จึงเสนอแนวทางเชิงกลยุทธ์ให้มีโมเดลธุรกิจที่แข็งแกร่งก่อนเริ่มดำเนินงาน ประกอบด้วยเรือนหลังที่ 1 ซึ่งกลุ่มนี้จะช่วยปิดความเสี่ยงเชิงกลยุทธ์และทำให้แผนงานของวิสาหกิจชุมชนมีความรอบคอบและยั่งยืนมากขึ้น

การวิเคราะห์ผลด้วยวิธีวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

จากการประเมินเจ้าของเรือนในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สามารถแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 เครื่องมือ คือ แบบจำลองการจัดลำดับความสำคัญของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และตารางวิเคราะห์ระดับอำนาจและความสนใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งเป็นการนำข้อมูลตามตาราง 2 มาวิเคราะห์ ตามแนวคิดของมิตเชลล์ และคณะ (Mitchell et al.) (1997) และแนวคิดของอีเดนและแอคเคอร์แมน (Eden and Ackermann) (1998) ซึ่งจะทำให้การแบ่งกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพที่สุด โดยมีรายละเอียดดังนี้

การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยแบบจำลองการจัดลำดับความสำคัญของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตามตาราง 3 กำหนดเกณฑ์การพิจารณาคุณลักษณะ 3 ประการ ได้แก่ อำนาจ ความชอบธรรม และความเร่งด่วน ตามแนวคิดของ มิตเชลล์ และคณะ (Mitchell et al.) (1997) โดยใช้ค่าคะแนนเฉลี่ยที่ 3.51 ขึ้นไป เป็นเกณฑ์ตัดสิน เพื่อระบุถึงการมีคุณลักษณะดังกล่าว ในเชิงการวิเคราะห์การมีคุณสมบัติ หมายถึงสถานะที่เจ้าของเรือนมีบทบาท หรือศักยภาพในคุณลักษณะนั้นอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งจะถูกจัดเป็นกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีความโดดเด่น ในทางตรงกันข้าม หากผลการประเมินมีค่าคะแนนเฉลี่ย ต่ำกว่า 3.51 จะถูกนิยามว่า ไม่มีคุณสมบัติ ซึ่งสะท้อนว่า เจ้าของเรือนยังขาดปัจจัยดึงดูดในมิตินั้นต่อการขับเคลื่อนโครงการวิสาหกิจชุมชน การจำแนกเช่นนี้ช่วยให้สามารถจัดกลุ่มเจ้าของเรือนตามลำดับความสำคัญ เพื่อหาแนวทางเชิงยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมกับเจ้าของเรือนแต่ละหลังได้อย่างแม่นยำ

ผลจากการวิเคราะห์สามารถแบ่งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มที่มีความสำคัญมาก ต่อแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน คือ เรือนหลังที่ 4 และ 5 มีคุณสมบัติ 2 ใน 3 ประกอบด้วย อำนาจ และความชอบธรรม 2) กลุ่มที่มีความสำคัญปานกลาง คือ เรือนหลังที่ 3 โดยมีคุณสมบัติ 2 ใน 3 คือ ความชอบธรรม และความเร่งด่วน และ 3) กลุ่มที่มีความสำคัญน้อย คือ เรือนหลังที่ 2 และ 1 มีคุณสมบัติ 1 ใน 3 คือ ความชอบธรรม ทั้งนี้ การจัดระดับความสำคัญดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ (Mitchell et al.) (1997) ตามที่ระบุไว้ในรายละเอียดของระเบียบวิธีวิจัย โดยมีรายละเอียดดังนี้ (ตาราง 3)

ตาราง 3 ผลการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยแบบจำลองการจัดลำดับความสำคัญของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

เรือนดั้งเดิม	คุณสมบัติ	การประเมินโดยเจ้าของเรือนรวม	สถานะของคุณสมบัติ	ผลการวิเคราะห์
เรือนหลังที่ 1	อำนาจ (Power)	3.33	ไม่มีคุณสมบัติ	Discretionary: ความสำคัญน้อย
	ความชอบธรรม (Legitimacy)	4	มีคุณสมบัติ	
	ความเร่งด่วน (Urgency)	2.3	ไม่มีคุณสมบัติ	
เรือนหลังที่ 2	อำนาจ (Power)	3	ไม่มีคุณสมบัติ	Discretionary: ความสำคัญน้อย
	ความชอบธรรม (Legitimacy)	3.9	มีคุณสมบัติ	
	ความเร่งด่วน (Urgency)	3.5	ไม่มีคุณสมบัติ	
เรือนหลังที่ 3	อำนาจ (Power)	3.07	ไม่มีคุณสมบัติ	Dependent: ความสำคัญ ปานกลาง
	ความชอบธรรม (Legitimacy)	5	มีคุณสมบัติ	
	ความเร่งด่วน (Urgency)	4.2	มีคุณสมบัติ	
เรือนหลังที่ 4	อำนาจ (Power)	4	มีคุณสมบัติ	Dominant: ความสำคัญมาก
	ความชอบธรรม (Legitimacy)	5	มีคุณสมบัติ	
	ความเร่งด่วน (Urgency)	3.4	ไม่มีคุณสมบัติ	

ตาราง 3 ผลการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยแบบจำลองการจัดลำดับความสำคัญของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (ต่อ)

เรื่องเดิม	คุณสมบัติ	การประเมินโดยเจ้าของเรื่องรวม	สถานะของคุณสมบัติ	ผลการวิเคราะห์
เรื่องหลังที่ 5	อำนาจ (Power)	3.6	มีคุณสมบัติ	Dominant: ความสำคัญมาก
	ความชอบธรรม (Legitimacy)	4.8	มีคุณสมบัติ	
	ความเร่งด่วน (Urgency)	2.6	ไม่มีคุณสมบัติ	

หมายเหตุ: กำหนดเกณฑ์การมีคุณสมบัติ ที่ค่าคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 3.51 ขึ้นไป จากคะแนนเต็ม 5.00 (Toward a theory of stakeholder identification and salience: Defining the principle of who and what really counts by Mitchell, R. K., Agle, B. R., & Wood, D. J., 1997. Academy of Management Review, 22(4), pp. 853–886.

ที่มา : ผลจากการสัมภาษณ์เจ้าของเรื่อง 5 หลัง (ไม่ประสงค์แสดงตน) ระหว่างวันที่ 19–25 มกราคม พ.ศ. 2569 และวิเคราะห์โดย ผู้วิจัย

กลุ่มที่มีความสำคัญมาก จำเป็นต้องให้ความสำคัญเป็นพิเศษ อาทิ รายงานความคืบหน้าอย่างต่อเนื่อง หรือขอคำปรึกษาก่อนลงมือทำจริง เนื่องจากคุณสมบัติที่มี ส่งผลให้ก่อนที่จะดำเนินการใด ๆ จำเป็นที่จะต้องขอการอนุมัติจากเจ้าของเรื่องในกลุ่มนี้เสียก่อน เพื่อให้การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนเป็นไปได้อย่างราบรื่น

โดยเฉพาะเรื่องที่ 4 ที่ยังคงมีทุนทรัพย์ทางวัฒนธรรม ซึ่งสามารถนำมาเป็นจุดขายหลักในการดึงดูดนักท่องเที่ยว และขับเคลื่อนมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่วิสาหกิจชุมชน เนื่องจากเป็นเรื่องหลังสุดท้ายที่ยังคงสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหมบ้านครัวอย่างเป็นรูปธรรมประกอบกับความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับ “จิม ทอมป์สัน” ผ่านการถือหุ้นและการส่งมอบเรือนในอดีต ยิ่งช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่น่าเชื่อถือและเพิ่มความเชื่อมั่นด้านความมั่นคงทางรายได้ให้แก่โครงการ

กลุ่มที่มีความสำคัญปานกลาง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกลุ่มนี้ขาดในส่วนของอำนาจ ทำให้ไม่มีอิทธิพลต่อคนในชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงไม่มีเงินทุนในการดำเนินงาน ดังที่กล่าวข้างต้นถึงข้อจำกัดด้านเงินออมของเจ้าของเรื่องหลังที่ 3 ดังนั้นในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนจำเป็นต้องช่วยประสานความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกลุ่มนี้ไปยังผู้มีอำนาจ หรือผู้ให้การสนับสนุน นอกจากนี้ การจัดพื้นที่สำหรับรับฟังปัญหาและความต้องการจะช่วยให้ความรู้สึกของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกลุ่มนี้เป็นไปในทิศทางบวกมากขึ้น เนื่องจากได้ระบายความรู้สึกออกมา อีกทั้งยังเป็นช่องทางการติดต่อผู้มีอำนาจ หรือผู้ให้การสนับสนุนด้วย

กลุ่มที่มีความสำคัญน้อย เป็นภาพลักษณ์ที่ดี เนื่องจากมีการยอมรับจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมไปถึงคนในชุมชน ทั้งนี้ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกลุ่มนี้มักมีบทบาทเป็นผู้สังเกตจากภายนอก เนื่องจากไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ รวมถึงไม่มีความเร่งด่วนในการปรับปรุงและซ่อมแซมเรือน อย่างไรก็ตาม หากกระหน่ำการดำเนินการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนได้มีการสานสัมพันธ์อย่างเป็นระยะ อาทิ เชิญเข้าชมโครงการ หรือขอคำแนะนำ (แต่ไม่จำเป็นต้องทำตาม) เพื่อให้เห็นว่า คนในกลุ่มนี้เข้ามามีส่วนร่วมจะสามารถสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่วิสาหกิจชุมชนมากขึ้น และถ้าหากคนกลุ่มนี้มีความสนใจมากขึ้นก็อาจส่งผลให้ตัดสินใจเข้าร่วมวิสาหกิจชุมชนในอนาคตได้

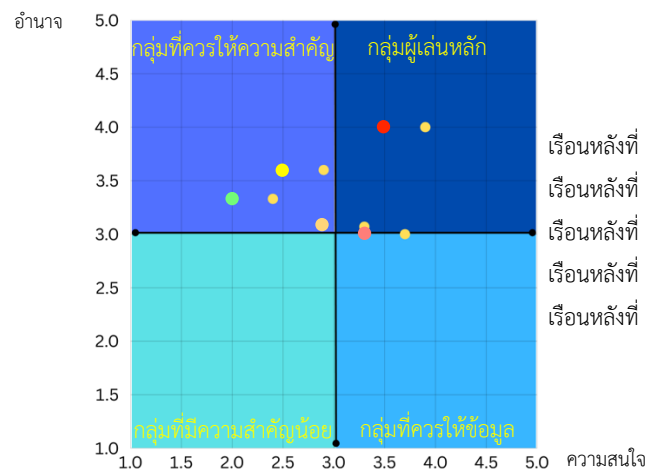
การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยตารางวิเคราะห์ระดับอำนาจและความสนใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตามตาราง 4 เป็นการนำผลคะแนนด้านอำนาจ และด้านความสนใจ จากการประเมินโดยเจ้าของเรื่องรวมมาพล็อตลงบนตาราง เพื่อจัดระดับความสำคัญของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตามแนวคิดของอีเดนและแอคเคอร์แมน (Eden and Ackermann) (1998) จึงสามารถจัดกลุ่มบทบาทของเจ้าของเรื่องในการขับเคลื่อนวิสาหกิจชุมชน ได้ดังนี้

กลุ่มผู้เล่นหลัก คือ เรื่องหลังที่ 3 มีคะแนนด้านอำนาจและด้านความสนใจอยู่ที่ 3.07 และ 3.3 ตามลำดับ ส่วนเรื่องหลังที่ 4 มีคะแนนด้านอำนาจและด้านความสนใจอยู่ที่ 4 และ 3.9 ตามลำดับ จึงเป็นกลุ่มที่ต้องบริหารจัดการอย่างใกล้ชิด เนื่องจากมีทั้งอำนาจและความสนใจต่อโครงการวิสาหกิจชุมชนในระดับสูง จึงควรดึงเข้ามาเป็นพันธมิตรหลักในการวางแผนและการดำเนินงาน รวมไปถึงการขอการสนับสนุนทั้งในระดับของการขอคำปรึกษา รวมไปถึงการขอทรัพยากร อาทิ เงินทุน หรือผู้เชี่ยวชาญ เพื่อช่วยให้แผนการปรับปรุงและซ่อมแซมสามารถเกิดขึ้นได้จริง

กลุ่มกำลังระหว่างกลุ่มผู้เล่นหลักและกลุ่มที่ควรให้ข้อมูล คือ เรือหลังที่ 2 มีคะแนนด้านอำนาจและความสนใจอยู่ที่ 3 และ 3.7 ตามลำดับ สะท้อนถึงลักษณะการเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเชิงยุทธศาสตร์ ซึ่งแม้จะมีอำนาจการตัดสินใจในเชิงโครงสร้างที่จำกัด แต่กลับมีระดับความสนใจต่อโครงการในระดับสูง จึงควรมีการยกระดับกลุ่มนี้ให้เป็นมากกว่าผู้รับข้อมูล แต่ให้กลายเป็นผู้ร่วมขับเคลื่อนโครงการ เพื่อป้องกันภาวะความถดถอยของความสนใจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของฟรีแมนและแม็คเวีย (Freeman and McVea) (2001) ที่เน้นย้ำถึงการสร้างความสัมพันธ์ว่าการดำเนินการตามหน้าที่ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อรักษาเสถียรภาพของโครงการ

กลุ่มที่ควรให้ความสำคัญ คือ เรือหลังที่ 1 มีคะแนนด้านอำนาจและด้านความสนใจอยู่ที่ 3.33 และ 2.4 ตามลำดับ และเรือหลังที่ 5 มีคะแนนด้านอำนาจและด้านความสนใจอยู่ที่ 3.6 และ 2.9 ตามลำดับ จึงเป็นกลุ่มที่จำเป็นต้องรักษาความพึงพอใจ เนื่องด้วยเจ้าของเรือกลุ่มนี้มีอิทธิพลหรือมีบทบาทสำคัญในโครงสร้างความสัมพันธ์ของชุมชนบ้านควี จึงต้องชี้แจงให้เห็นถึงประโยชน์ว่า การปรับปรุงเรือดั้งเดิมจะช่วยรักษาสถานะทางสังคม และมรดกของตระกูลให้ยั่งยืนได้อย่างไร รวมไปถึงการรายงานความคืบหน้า เพื่อลดปัญหาการต่อต้านที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

ตาราง 4 ผลการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยตารางวิเคราะห์ระดับอำนาจและความสนใจของผู้มีส่วนได้

ที่มา : ผลจากการสัมภาษณ์เจ้าของเรือ 5 หลัง (ไม่ประสงค์แสดงตน) ระหว่างวันที่ 19–25 มกราคม พ.ศ. 2569 และ วิเคราะห์โดย ผู้วิจัย

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการวิเคราะห์ด้วยเครื่องมือทั้งสองข้างต้น จึงสรุปได้ว่า เรือหลังที่ 4 เป็นเรือที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน เนื่องจากมีความสำคัญมาก และเป็นผู้เล่นหลัก ตามแนวคิดของเมนเดลโลว์ (Mendelow) (1981) ส่งผลให้เรือหลังนี้มีสถานะเป็น ยุทธศาสตร์หลักของโครงการที่ต้องได้รับความสำคัญเป็นพิเศษ ในทางกลับกันเรือหลังที่ 1 ถูกจัดเป็นผู้วางรากฐานกลยุทธ์ โดยเป็นเรือที่มีบทบาทน้อยที่สุดในเชิงการขับเคลื่อน เนื่องจากอยู่กลุ่มที่มีความสำคัญน้อย และสุดท้ายคือ เรือหลังที่ 2, 3 และ 5 ถือว่า เป็นแนวร่วมเชิงยุทธศาสตร์ โดยมีความสำคัญในระดับปานกลาง ทำให้มีบทบาทเป็นกลุ่มสนับสนุนที่ต้องได้รับการดูแลตามระดับอิทธิพล และความสนใจที่แตกต่างกันไป การจำแนกบทบาทที่ชัดเจนนี้สอดคล้องกับแนวคิดของเฮนริเกสและซาดอร์สกี (Henriques and Sadorsky) (1999) ที่เสนอว่า ผู้วิจัยต้องให้ความสำคัญกับกลุ่มที่เป็นหัวใจหลัก (core stakeholders) เพื่อเป็นตัวเร่งปฏิกิริยาให้โครงการบรรลุผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีข้อเสนอแนะดังนี้

- ควรใช้เรือนหลังที่ 4 เป็นเรือนต้นแบบในระยะเริ่มต้น เนื่องจากมีสถานะเป็นยุทธศาสตร์หลัก โดยการปรับปรุงพื้นที่บางส่วนของเรือนให้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ผ้าไหมบ้านครัว และใช้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว ซึ่งจะส่งผลให้เจ้าของเรือนหลังอื่น ๆ เห็นประโยชน์และโอกาสทางเศรษฐกิจที่ชัดเจนขึ้น
- ควรเชิญเจ้าของเรือนหลังที่ 1 และ 5 เข้ามาร่วมเป็นที่ปรึกษา เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลสูง แต่ความสนใจต่ำ แทนการมอบหมายภาระหน้าที่ในเชิงปฏิบัติการ ซึ่งจะช่วยรักษาความพึงพอใจและเป็นการใช้บาร์มีทางสังคมของเจ้าของเรือนช่วยสร้างความน่าเชื่อถือให้กับวิสาหกิจชุมชนในสายตาของคนในชุมชนบ้านครัว
- ควรจัดสรรพื้นที่หรือช่องทางการสื่อสารสองทาง สำหรับกลุ่มที่มีความเร่งด่วนสูงแต่ขาดอำนาจ เพื่อให้เจ้าของเรือนได้ระบายความกังวลและเสนอความต้องการ โดยเฉพาะประเด็นด้านเงินทุนและการสนับสนุนจากภาครัฐ
- ควรมีการรักษาระดับความสนใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผ่านการมอบหมายบทบาทการเป็นที่ปรึกษา หรือผู้ช่วยขับเคลื่อนโครงการ เพื่อคงระดับความสนใจที่มีอยู่สูงให้ยั่งยืน และเพื่อป้องกันความถดถอยของความสนใจ
- วิสาหกิจชุมชนควรทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงเจ้าของเรือนไปยังภาคีเครือข่ายภายนอก เช่น หน่วยงานของรัฐ หน่วยงานเอกชน และมหาวิทยาลัย เพื่อนำทรัพยากรมาอุดช่องว่างด้านงบประมาณตามที่กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีความกังวล

บรรณานุกรม

- กนกวรรณ อินต่าย. (2566, 30 เมษายน). *บ้านครัว*. คมส. <https://wikicomunity.sac.or.th/community/466>
- ฉัตรดา กาตาสาย. (2567). *โอกาสและข้อจำกัดในการปรับปรุงและซ่อมแซมเรือนรูปแบบดั้งเดิมของชาวไทยมุสลิมในชุมชนบ้านครัว กรุงเทพมหานคร [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]*. Chulalongkorn University Theses and Dissertations (Chula ETD). <https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/12615/>
- ชายนัน ภาวิมล. (2566). *Baan Krua: The Master of Halal Fusion Cuisine* เปิดตัวรับ ‘แกงส้มเขมร’ และอาหารจามแท้ที่หาทานได้ยากในชุมชนบ้านครัว. Read the Cloud. <https://readthecloud.co/baan-krua-the-master-of-halal-fusion-cuisine/>
- ไทรรัตน์ ทรงเผ่า. (2567). *เดินเท้าเสาะหาเรื่องราวที่ซ่อนอยู่ในชุมชนบ้านครัว*. Baanlaesuan Explorers Club. <https://explorersclub.baanlaesuan.com/trip/baan-krua>
- พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548. (2548, 18 มกราคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 122 ตอนที่ 6 ก หน้า 1–18.
- อภิสันต์ ทองใบ. (2566). *อิทธิพลของความเชื่อต่องานสถาปัตยกรรม : กรณีศึกษา ชุมชนไทยพุทธ-มุสลิมตำบลคลองประสงค์ จังหวัดกระบี่ [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศิลปากร]*. Silpakorn University Repository (SURE). <https://sure.su.ac.th/xmlui/handle/123456789/29522>
- Eden, C., & Ackermann, F. (1998). *Making strategy: The journey of strategic management*. SAGE.
- Freeman, R. E., Harrison, J. S., Wicks, A. C., Parmar, B. L., & De Colle, S. (2010). *Stakeholder theory: The state of the art*. Cambridge University Press.
- Freeman, R. E., & McVea, J. (2001). A stakeholder approach to strategic management. *SSRN Electronic Journal*. https://www.researchgate.net/publication/228320877_A_Stakeholder_Approach_to_Strategic_Management
- Henriques, I., & Sadorsky, P. (1999). The relationship between environmental commitment and managerial perceptions of stakeholder importance. *Academy of Management Journal*, 42(1), 87–99.
- Likert, R. (1932). A technique for the measurement of attitudes. *Archives of Psychology*, 22(140), 1-55.
- Mendelow, A. L. (1981). Environmental scanning--The impact of the stakeholder concept. In *Proceedings of the Second International Conference on Information Systems* (Paper 20). Association for Information Systems.
- Mitchell, R. K., Agle, B. R., & Wood, D. J. (1997). Toward a theory of stakeholder identification and salience: Defining the principle of who and what really counts. *Academy of Management Review*, 22(4), 853–886.